

tischer Fenster einer großen Kirche, die so höchstwahrscheinlich lediglich einem einzigen Kirchenbau in Česká Lípa gehören konnten – der Pfarrkirche der hll. Petrus und Paulus, die am heutigen Škroup-Platz standen war. Ihre Entstehungszeit kennen wir nicht. Hatte sie nicht einen älteren Vorgänger gehabt, wurde sie gleichzeitig mit der Lokation der Stadt in den ersten zwei Jahrzehnten des 14. Jahrhunderts gegründet und die Höchstblütezeit (Entstehung von neun Seitenaltären außer dem Hauptaltar auch mit Altaristenstiftungen) hat sie in der zweiten Hälfte des 14. und am Anfang des 15. Jahrhunderts erlebt. Sie wurde auch von Katastrophen betroffen, die sich mehrere Instandsetzungen und Umbauten erzwingen. Außer der zum Jahr 1397 belegten gewöhnlichen Instandhaltung weiß man von den Quellen von einer Reparatur oder einem Umbau nach den Hussiten- und den Wartenberger-Lausitzer Kriegen. Dazu war es seitens Heinrich Berka von Duba in den 60. Jahren des 15. Jahrhunderts gekommen, aber nach der Feuersbrunst 1469 war es notwendig zu einer neuen Reparatur zuzutreten. Eine weitere Beschädigung der Kirche entstand beim Feuer im J. 1515 und durch eine folgende Reparatur oder einen Umbau erhielt die Kirche vermutlich die Gestalt, die sie sich bis Ende des 18. Jahrhunderts behielt. Ihre starke Beschädigung brachte ein großes Feuer der ganzen Stadt am 6. Oktober 1787 und die definitive Zerstörung bedeutete das andere große Feuer am 12. Mai 1820, nach dem die Kirchenbautrümmern zum Baumaterial für die Bürgerhäuser benützt wurden. Bei dieser Gelegenheit gelangten auch die Glieder des behandelten Ensembles an die Orte, wo sie im 20. Jahrhundert gefunden wurden.

Die Datierung der Bauglieder ist nicht einfach. Lediglich das Stück Nr. 10 mit dem Wappen der Herren von Kunstadt läßt sich den 60. Jahren des 15. Jahrhunderts zuordnen, denn der Erneuerer der Leipziger Kirche Heinrich Berka von Duba mit Elisabeth von Kunstadt verheiratet war. Die Fenstergewände mit der erwähnten Profilierung trifft man an Bauten mehrerer Perioden seit dem Anfang des 14. Jahrhunderts bis in die erste Hälfte des 16. Jahrhunderts. Eine ähnlich breite Zeitspanne zur Datierung bieten die Formen der Gewölberippen der Glieder Nrr. 17 und 18 dar. Wahrscheinlich scheint es aber zu sein, daß die Zeit der größten Bauaktivität an der Kirche der hll. Petrus und Paulus, d. h. die zweite Hälfte des 15. und das erste Viertel des 16. Jahrhunderts, jene Periode zu sein scheint, in die man die Teile des vorhandenen Ensembles hätte datieren können. Wahrscheinlich stammen die Glieder jedoch nicht aus einer Bauperiode, einige unter ihnen (die Schlußsteine) lassen sich auch tiefer in die Vergangenheit setzen. Vielleicht wird es in der Zukunft möglich sein unsere Kenntnis von der Gestalt der ursprünglichen Stadtpfarrkirche mittels der Funde weiterer architektonischer Glieder aus einigen Gebäuden der Stadtmitte zu bereichern.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Architektonische Glieder von der demontierten Altarstufe der Kirche d. hl. Maria Magdalena in Česká Lípa in der Zeit des Fundes, 1972. Foto B. Vojtěšek, Archiv des SPÚ (Staatlichen Denkmalpflegeinstituts) in Ústí nad Labem.

Abb. 2: Architektonische Glieder von der demontierten Altarstufe der Kirche d. hl. Maria Magdalena in Česká Lípa in der Fundzeit, 1972. Im Hintergrund Bauteile mit heraldischen Motiven – links Wappen der Herren Berka, rechts jener der Herren von Kunstadt. Foto B. Vojtěšek, Archiv des SPÚ in Ústí nad Labem.

Abb. 3: Die im Augustinerklostergarten in Česká Lípa aufbewahrten Bauglieder (von rechts nach links Nrr. 2-13) aus den Sammlungen des OVM (Bezirksheimatmuseums). Foto M. Panáček, 2001.

Abb. 4: Bauglied Nr. 17 – Schlußstein (Rippenkreuz), in der Sammlung des OVM Česká Lípa. Foto M. Panáček, 2002.

Abb. 5: Bauglied Nr. 18 – Schlußstein mit den Rippen, in der Sammlung des OVM Česká Lípa. Foto M. Panáček, 2002.

Abb. 6: Bauglied Nr. 19 – Fenstergewände, in der Sammlung der architektonischen Details in der Burg in Česká Lípa. Foto M. Panáček, 2002.

Abb. 7: Architektonische Glieder Nrr. 1–3, Gruppe 1. Zeichnung J. Panáčková nach Unterlagen der Autoren.

Abb. 8: Bauglieder Nrr. 2-4 (von oben nach unten) im Garten des Augustinerklosters in Česká Lípa. Foto M. Panáček, 2001.

Abb. 9: Architektonische Glieder Nrr. 4-9, Gruppe 1. Zeichnung J. Panáčková nach Unterlagen der Autoren.

Abb. 10: Architektonische Glieder Nrr. 10, 12, 13, Gruppe 1. Zeichnung J. Panáčková nach Unterlagen der Autoren.

Abb. 11: Detail Nr. 10 – Fragment eines Fenstergewändes mit dem Wappen der Herren von Kunstadt – im Augustinerklostergarten in Česká Lípa. Foto M. Panáček, 2001.

Abb. 12: Detail Nr. 12 – Fragment eines Fenstergewändes – im Augusti-

nerklostergarten in Česká Lípa. Foto M. Panáček, 2001.

Abb. 13: Architektonische Glieder Nrr. 14-16, Gruppe 1; Architektonische Glieder Nrr. 17 und 18, Gruppe 2; Detail Nr. 19, Gruppe 3. Zeichnung J. Panáčková nach Unterlagen der Autoren.

Abb. 14: Vedute von Česká Lípa, Ausschnitt mit der Pfarrkirche der hll. Petrus und Paulus; Ausschnitt aus dem sogen. Gesellenbrief des Autors F. A. Weiser, 1750-1787. SOkA (Staatliches Bezirksarchiv) Česká Lípa, AM Č. Lípa, Inv.-Nr. 2554.

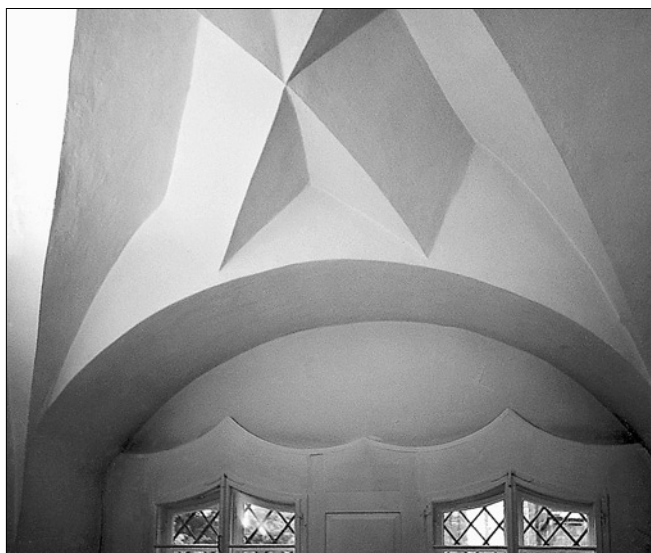
(Übersetzung J. Noll)

K NĚKTERÝM PROJEVŮM SASKÉ ARCHITEKTURY Z OBDOBÍ POZDNÍ GOTIKY AŽ RENESANCE

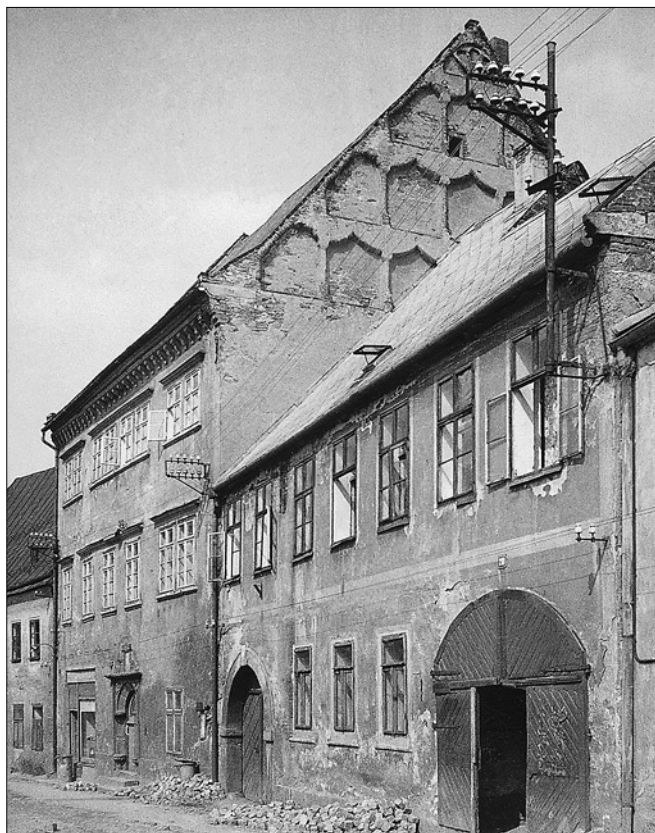
MILADA RADOVÁ - ŠTIKOVÁ

Při zpracování pozdně gotických sklípkových kleneb, charakteristického a iniciativního projevu sasko-míšeňské architektury¹⁾ před rokem 1500 a v dalších desetiletích po něm, objevily se někdy v jejich časové souvislosti na stavbách průvodní architektonické znaky. Byly vždy brány v úvahu a hodnoceny jako doklady o síle sasko-míšeňské architektury v daném období, o její převaze v Sasku a dobové oblíbě. Je přirozené, že pokud byly shledány stejné znaky saské architektury na stavbách mimo území Saska, staly se obzvláště průkaznými doklady kulturních vztahů v minulosti a příspěvkem k bádání přesahujícího hranice státu.

Je převážně již přijímáno, že původ dovednosti klenout sklípkově je třeba shledávat na stavbě Albrechtsburku v Míšni, v Sasku. Pokud se týče území českého státu, bylo do-

Obr. 1: Míšeň (Sasko), proboštství při dómu. Interiér v přízemí se sklípkovou klenbou a záclonovými okny z roku 1497.

Obr. 2: Horní Slavkov (okres Sokolov), dům čp. 497 Pluhů z Rabštejna, s bočním štítem členěným záclonovými oblouky. Dům z doby kolem roku 1535 má sedátkový portál (foto z roku 1960).

kumentováno přes padesát staveb obsahujících sklípkové zaklenutí. V Německu přesahuje jejich počet sto, převážně na území Saska (Míšeňska). Tam jsou v historických budovách sklípkové klenby takovou samozřejmostí, že někdy nejsou pojmenovány ani vlastním názvem. Jsou i v nové době označeny nepřesně, klenebním vzorcem, který může patřit jakýmkoli gotickým klenbám.

Průvodním znakem některých budov se sklípkovými klenbami v Sasku je ozdobný cihelný štít. Váže se na sedlové střechy, na ukončení rizalitů a na velké vikýře. Zatím co sklípkovými klenbami byl vyzdoben vévodský palác v Míšni, který se svým klenutím stal vzorem a školou dále samostatně tvořících skupin klenoucích pracovníků, cihelný ozdobný štít se na vévodském paláci v Míšni neobjevuje. Jeho původ a začátky jsou jiné.

Vývoji ozdobného cihelného štítu, jeho vzhledu a rozšíření především v Sasku se věnuje nová kniha Matthiase Donatha, *Spätgotische Giebel in Sachsen*²⁾ (pozdně gotické štíty v Sasku). Na devadesáti stranách v osmi kapitolách sleduje autor na cihelné architektuře proměny gotických štítů ve 14. a 15. století. Od stupňovitých štítů bez členění dochází k štítům procleneným slepými hrotitými okny a fiálami na hranách trojúhelníkového štítu. Charakterizovány jsou severoněmecké štíty hlavně na světských cihelných stavbách. Autor však pochybuje, že by tyto štíty působily na saskou architekturu. Zato v jižněji položených částech Německa vidí možný vliv vzhledem k výraznému dvouvrstvému členění. Za místo nejstaršího zformování cihelného dvouvrstvého štítu stupňovitého obrysu nebo zcela hladkého obrysu uvádí M. Donath štít ve Zwickau (Zvíkavě) na bo-

Obr. 3: Horní Slavkov, dům čp. 52, Nidermanův, postavený roku 1536 s bočním štítem, členěným půlkruhově zakončenými níkami. Dům se sedátkovým portálem (foto z roku 1960).

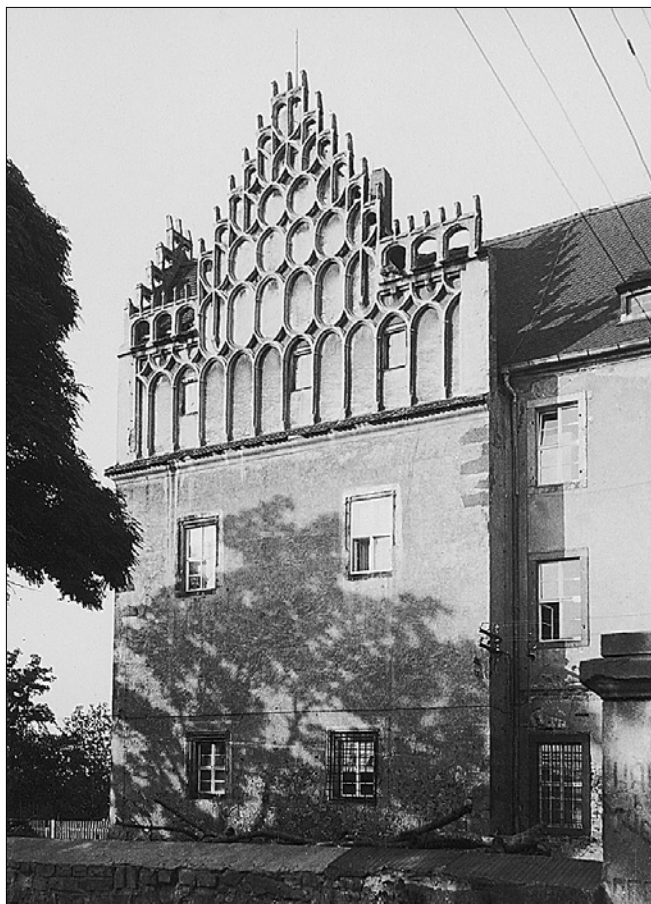
hatých domech místního radního, úředníka vévody saského a majitele dolů, měšťana Martina Römera v roce 1480. Není bez zajímavosti, že po Zwickau následovaly štíty, které zdobily důležité budovy v hornickém Freibergu a Altenbergu. Plocha štítu předstupuje a na obrysu vykazuje stupňovitost zvýrazněnou jednoduchými fiálami. Sklon střechy bývá patrný v průhledu krajních otevřených oblouků. Štít nezůstává členěný jen slepými arkádami a horizontálními pásy, někdy kružbovými, které oddělují patra arkád, ale v arkádách se umísťují okna osvětlující půdní prostor. Autor se ve svém slohovém rozboru nezastavuje u těchto oken, a tak čtenářům uniká, pokud to neprozradí obrázek, že mnohá jsou záclonového tvaru, což znamená již proto vztah k míšeňské zámecké architektuře. Při uváděných příkladech z Freibergu, jakubské kapli v Míšni a zámku ve Wurzen, lze záclonová okna ve štítech časově spojit se sklípkovým klenutím těchto staveb.

Kniha M. Donatha podává mapy výskytu pozdně gotických štítů na území tehdejšího Saska. Srovnáním těchto map s mapou sklípkových klenb v Německu³⁾ došlo by často k překryvu míst obou projevů saského pozdně gotického stavitelství. Vystává otázka o možnosti tehdejší spolupráce obou druhů specializovaných zedníků nebo o možnosti jejich ztotožnění. Nabízí se k tomu další příklady štítů sklípkově klenutých staveb v Trebsen, ve Strehle, Mühlbergu, Heynitz, Fürstlich Drehnė, Hoyerswerdė, Jüterbogu a v dalších.

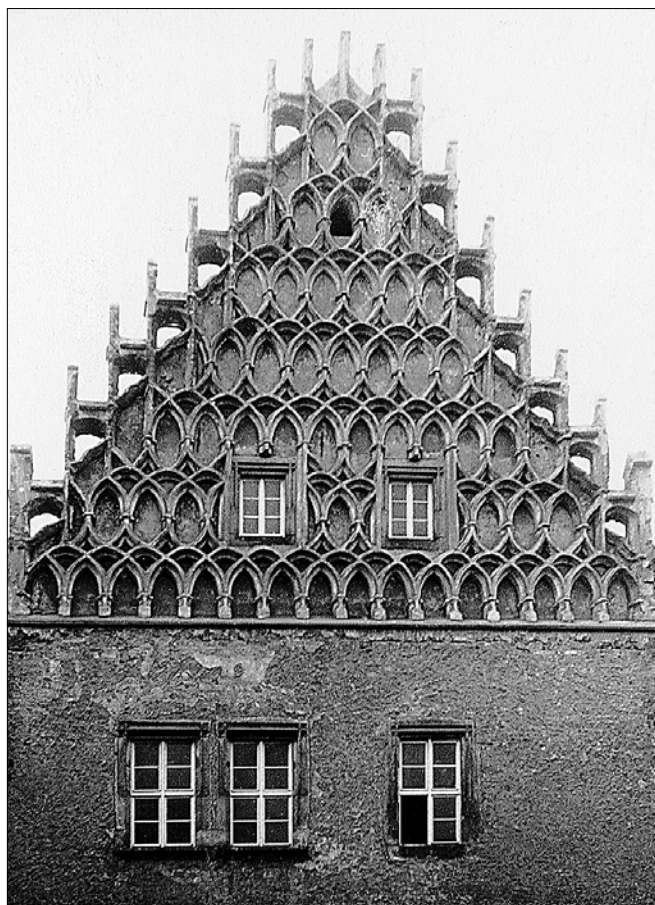
V kapitole o stavbě, omítání, natírání a barvení štítů uvádí M. Donath skutečnosti zjištěné při opravách poškozených štítů, ovšem těch původních, nikoli četných kopií vytvářených již od 19. století. Používalo se vedle normálních

Obr. 4: Jüterbog (Sasko), štít radnice z roku 1505.

Obr. 5: Trebsen (Sasko), zámek jižní štít východního křídla z let 1516 – 22.

Obr. 6: Mühlberg (Sasko), nové probošství postaveno roku 1531.

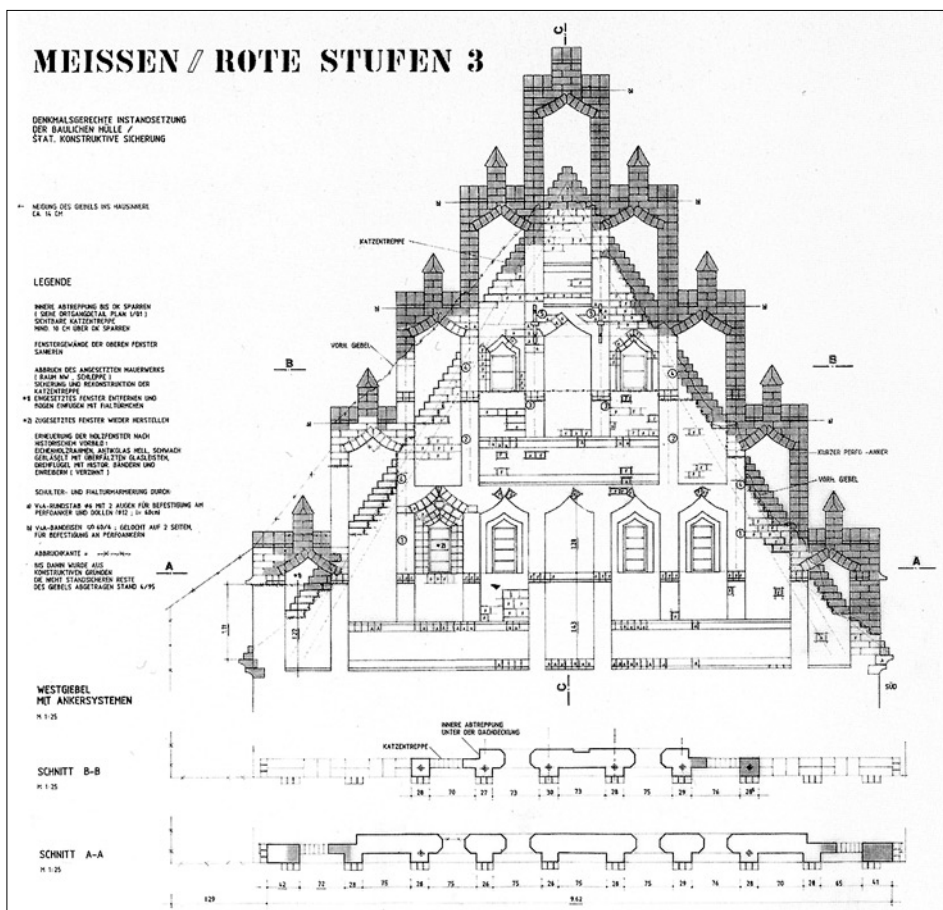

Obr. 7: Tábor, dům čp. 22 z doby po 1532 (foto V. Razím, 2002).

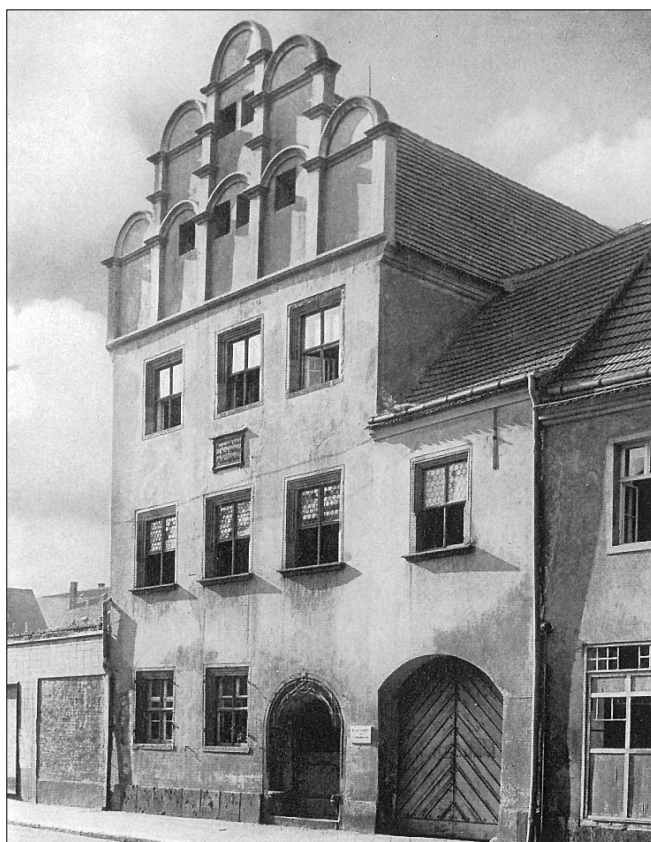
formátů cihel ($10 \times 14 \times 28$ cm) zejména různých tvarovek, kterých je např. na západním štítu obnovovaného míšeňského domu „Rote Stufe 3“ napočítáno deset druhů.

Hlavním znakem saských štítů je dvouvrstvá struktura. Zadní svislá trojúhelníková plocha a předsazená, ale se zadní plochou svázaná, pohledová ozdobná vrstva. Tloušťka štítové zdi obnáší zpravidla 50 cm i méně. Spojení štítu a krovu shledává autor za nutné. Přecházející ozdoby na obvodu trojúhelníkového štítu nebyly dostatečně zakotveny a stávaly se obětí náporu počasí. Většina pozdně gotických cihelných štítů v oblasti Saska byla omítána a barevně pojednána. Obnovené štíty v 19. a 20. století vykazují cihelnou vazbu. Nejnovější průzkumy ukázaly, že mnohé štíty měly původně průběžnou barevnost. Ještě v roce 1984 se však opakovalo při obnově nepůvodní pojednání štítů s přední ozdobnou vrstvou a s viditelnou cihelnou vrstvou v pozadí (Thümmerei a rektorát ve Freibergu). Autor, který se průzkumem obnovovaných štítů zabýval, rozlišuje způsoby povrchového pojednání štítů na zcela omítané, na štíty s natřeným členěním a s omítanou zadní plochou a na štíty, ty nejstarší z doby kolem r. 1480, s viditelnou cihelnou skladbou předního členění a zadní omítanou plochou.

V kapitole týkající se stavebníků uvádí, ve shodě s názorem autorky článku, také stavební aktivitu františkánských klášterů. Při celkovém rozšíření saských štítů v Lužici, Slezsku, Pomořansku a Braniborsku publikuje rovněž známé dva příklady v Čechách v Táboře z roku 1535.⁴⁾ Srovnává je oprávněně se štíty v Mühlberku z let 1520 a 1537 a štítem na domu v Torgavě z roku 1530. Pokud autor u německých příkladů uvádí a vyobrazeními potvrzuje štíty zaniklé, nejsou mu přirozeně tak známy zaniklé a obnovené štíty saského uspořádání v Čechách. Takové měla od dvacátých let 16. století novoměstská radnice v Praze; byly obnoveny v roce 1905. Původní štíty v počtu tří z doby kolem roku 1516 byly na radnici v Táboře a ve dvojici zdobily radnici v Lounech (z roku 1518). Dodejme, že saskými lze označit boční štíty domu v Horním Slavkově, dům Pluhů z Rabštejna (čp. 497) se slepými záclonovými okny a štít domu Nidermannova (čp. 52) se segmentovými okny z roku 1536. Boční patrový štít zdobený slepými záclonovými okny skrýval se též na domu při kostele sv. Mikuláše v Lounech. Zbourán byl dům na Jánském náměstí v Hradci Králové s kroužným motivem ve štítě.⁵⁾ Jen stopy na štíty členěné slepými záclonovými okny z doby po roce 1507 zachovaly se v průčelní zdi v patrech domů v Pardubicích. Zanikly vesměs zvýšením domů po požáru v roce 1535.

Obr. 8. Míšeň (Sasko), dům Rote Stufen 3, západní boční štít z roku 1510. Pohled a vodorovné řezy (reprodukce z knihy M. Donatha).

Obr. 9. Wittenberg (Sasko), Melanchthonhaus s obloučkovým štítem a sedátkovým portálem z roku 1536.

Obr. 10: Litoměřice, dům čp. 27 před zbořením. Akvarel A. Czepelaka († 1892).

Z cihelné architektury Pobaltí si autor všímá štítů rekonstruovaného zámku ve Štětíně a jeho vlivu na četné pomoranské štíty v době kolem roku 1550. Příznačné pro pomoranské štíty je spojení slepého kružboví s prvky saské rané renesance, při níž jsou základem obloukové obrysy štítů. V štětinském zámku stalo se tak v roce 1538, podle výkladu J. Kochanovské,⁶⁾ na základě jejího slohového zjištění, vedl stavbu zámku vévody Barnima IX. saský stavitel. V Sasku se podobné obloukové štíty s kružbovými motivy nacházely v Naumburku (z r. 1528) a později ve Výmaru.

Kniha končí kapitolou o památkové péči na pozdněgotických štítech, kde vychází najevo mimo jiné, kolik štítů saského způsobu je nepůvodních. Jsou kopiemi zbouraných nebo snešených předchůdců nebo jsou to tvarové parafráze na známé štíty provedené v 19. nebo i v 20. století.

Potud k podnětné knize o saských štítech Matthiase Donatha. Povzbuzuje k zamyšlení nejen nad pozdně gotickými štíty v Čechách, ale i nad těmi nejstaršími obloučkovými štíty stupňovitými a atikami. Jim již nelze přisoudit saský vznik. Jen přijetí a zpracování severoitalského renesančního motivu, rozšířeného pak ve střední Evropě, je právě v Sasku velmi časně. Tím je uvedena další slohová fáze štítů, které se autor zmiňované knihy již nevěnuje, neboť se nejedná o štíty pozdně gotické.

Štíty s půlkruhovými a čtvrtkruhovými oblouky tvořené podle severoitalského případně benátského vzoru se již ve 20. letech objevují, řazeny na velkou délku vedle sebe, na arcibiskupských stavbách kardinála Albrechta Braniborského v Halle/S. Půlkruhy a čtvrtkruhy jsou skládány posléze do stupňovitých útvarů, tvoří štíty. Před polovinou 16. století jsou již oblíbeny v Sasku stejně jako v českých zemích včetně Slezska a Lužice. Dosahují svého uplatnění na základě grafických předloh, maleb a uměleckého řemesla také ve Wesfálsku, Dolním Sasku, až v Dánsku a Švédsku.

Obloučkové štíty vyplněné pozdně gotickou kružbou nebo i bez ní, jak bylo uvedeno v knize M. Donatha, se jeví jako osobitý projev mistra vyučeného v gotice. Takových mistrů individuálně tvořících bylo kolem poloviny 16. století ve střední Evropě známo více. V Halle/S. a dále ve středním Německu a v povodí Vesery (na zámku Mansfeld) byl činný Jihoněmec Jörg Unkair († 1553). Uplatňoval obloučkové motivy v Halle/S. již v roce 1524. V kamenické práci nezapomínal na pozdně gotický motiv sukovité větve, kterou nechal obtáčet několik pozdně gotických portálů.⁷⁾ Současný s ním a rovněž prací pro arcibiskupa Albrechta Braniborského zaměstnaný a v Halle usedlý byl Andreas Günther z Chomutova († 1541), kterého uvádíme také vzhledem k jeho původu z Čech. Na jemu svěřených stav-

bách zámků jako Glauchau (1525 – 33), Bernburg, Stolberg (1539) uplatňoval renesanční obloučkové štíty a atiky.

Již v roce 1536 je stavěn Melanchtonův dům ve Wittenberku,⁸⁾ jehož obloučkový štít má též základní skladbu jakou měl např. rohový dům na místě č. 154 na severní straně náměstí v Litoměřicích a dosud mají dvě strany tamější budovy radnice. V Litoměřicích byly postaveny takové štíty po požáru ve městě po roce 1537. V Pardubicích se tak stalo po roce 1538. V Plané u Mariánských Lázní je měl zbořený dům čp. 67.

Charakteristickým produktem saské architektury pozdní gotiky, renesance a posléze manýrismu, dílem nikoli zedníků jako oba předešlé architektonické projevy, klenby a štíty, ale dílem kameníků, je saský sedátkový portál. Jeho výskyt na světských stavbách je dodnes značný. Již roku 1914 označuje A. Hildebrand⁹⁾ typ sedátkového portálu za saský s výskytem nejen na bývalém panství wettinského vládnoucího rodu, ale i v sousedních oblastech. Označení portál saského typu užívá v monografii Litoměřic O. Voťček (1958)¹⁰⁾ a E. Šamánková (1982)¹¹⁾; obecně pak saský sedátkový portál M. Radová (1981)¹²⁾ a M. a O. Radovi (1998), P. Macek (1997).¹³⁾ Charakteristická skladba portálu i sedátko na konzole po obou stranách, nika ukončená ochranným baldachýnem v ostění portálu, tato skladba mohla vyjít z vrcholně gotického chrámového portálu, ze zříté představy ustupujícího ostění zdobeného sochami stojícími na konzolách a chráněnými baldachýnem.

Na dvou sklípkově klenutých stavbách mistra Klause, pracujícího pro míšeňské biskupství, na zámku Wurzen a současně roku 1497 na probošství v Míšni nalézají se pozdně gotické portály doprovázené sedátkem. V Míšni jsou to dva přetínavé portály vedle sebe, vstupní a vjezdový. K nim do portálového ostění ještě nepojaté, ale v lici zdi vybrané, jsou po stranách tři oblé niky (výklenky) korunované bal-

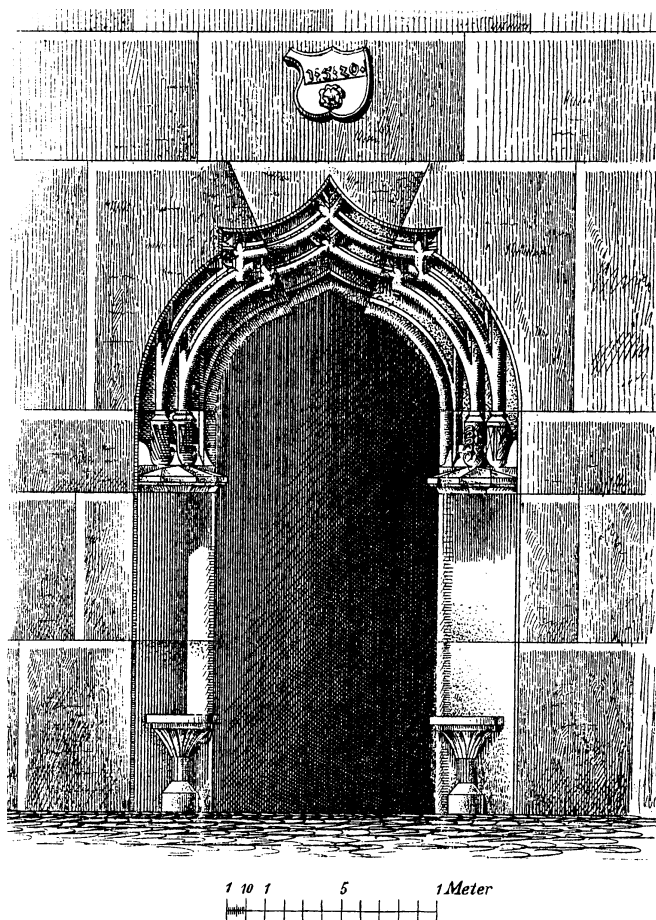
dachýny s fiálou, jemnou ozdobou ze sukovitých větví a tvarem sklípkové klenbičky v podhledu. Konzoly sedátek jsou poměrně nízko usazeny a nabízí se spíše k sezení,¹⁵⁾ snad jako pomoc při nasedání na koně,¹⁶⁾ k přechodnému stavění předmětů, soch nebo jiné výzdoby.

Zjednodušením ozdobných částí baldachýnů, vypuštěním jejich pozdně gotického motivu suchých větví a sklípkového podhledu vznikl u popsaného typu jednoduchý, pozdně gotický portál, jehož užily např. františkánské řady v Míšeň a Jütebogu.

Pozdně gotické jsou nejstarší z četných sedátkových portálů v Pirně a v Halle/S.¹⁷⁾ V Čechách jim odpovídá nejstarší ze sedátkových portálů v Horním Slavkově (dům čp. 214) z roku 1520 a s ním až na tvar oblouku shodný, rovněž hornickým symbolem pod konzolou označený, portál v Bečově n. Teplou (dům č. 3). Ve dvacátých až čtyřicá-

Obr. 11: Míšeň (Sasko), probostství. Sdružené pozdně gotické portály obklopené níkami ve zdi se sedátky. Menší portál se znakem biskupa Melchiora von Meckau z roku 1497.

Obr. 12: Halle n. S. (Sasko), portál ze Schmerstrasse s letopočtem 1520 (reprodukce z *Allgemeine Bauzeitung* 1899).

Obr. 13: Horní Slavkov, čp. 214, portál z doby kolem roku 1520.

Obr. 14: Wittenberg (Sasko), Melanchtonhaus vystavěný v roce 1535, portál.

Obr. 15: Miroslav (okres Znojmo), zámek, portál ze 30. let 16. století s motivem suchých větví.

tých letech 16. století vznikají v Jáchymově na domech i na radnici sedátkové portály a dosahují pozdní formy.

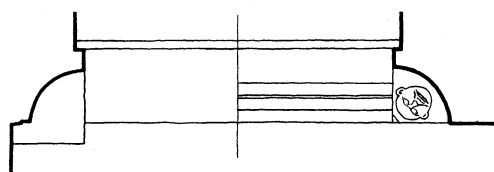
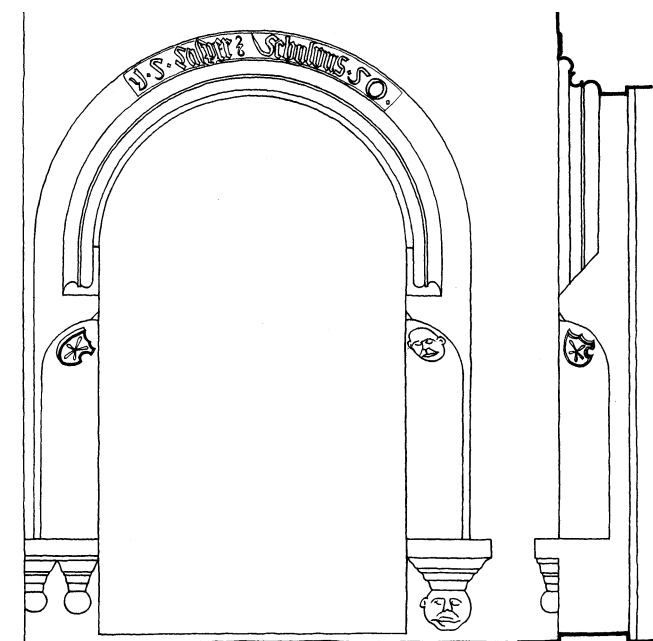
Zvláštní jsou dva polokruhem završené pozdně gotické portály v zámku Glauchau u Saské Kamenice (Chemnitz). Dvojice štíhlých větví se sukovitých kmenů lemuje portálový otvor. V místě baldachýnů a vrcholového klenáku jsou erbovní štíty. Zdá se, že tvůrce obou si podobných portálů se inspiroval v Saské Kamenici na monumentální chrámové vstupní stěně vytvořené z jakéhosi lešení z větví se sukovitých kmenů. Na tamějším zámeckém kostele vytesal toto dílo slavný mistr Hans Witten v letech 1503 až 1505. Zcela dokončeno bylo až v roce 1525 mistrem Franzem Maidburgem.

Oba sedátkové portály v Glauchau pocházejí nejspíš z dvacátých let 16. století, z doby kdy na stavbě zámku Hinterglauchau působil mistr Andreas Günther z Chomutova. Oběma sedátkovým portálům uměleckým pojetím podobný, ač geograficky značně vzdálen je sedátkový portál jihomoravského zámku Miroslavi.¹⁸⁾ Oproti portálům v Glauchau je jako mnohé mladší portály proveden s pravouhlejším rámováním a římsou. Sedátka jsou podporována jako v těch místech u portálů v Saské Kamenici, ale i jinde, lvími hlavami. Spolu se sklípkovými klenbami v zámku Miroslavi, s nimiž je portál současný, znamená pozoruhodný dosah typicky saského architektonického projevu do kulturně odlišné rakousko-jihomoravské oblasti ve třicátých letech 16. století.

Ojedinělým projevem individuálního zpracování saského sedátkového portálu nachází se v domě č. 176 v Jindřichově Hradci. Půlkruhový, goticky profilovaný oblouk

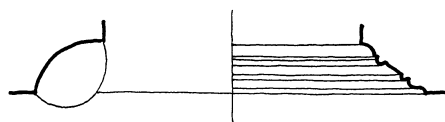
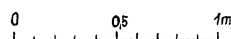
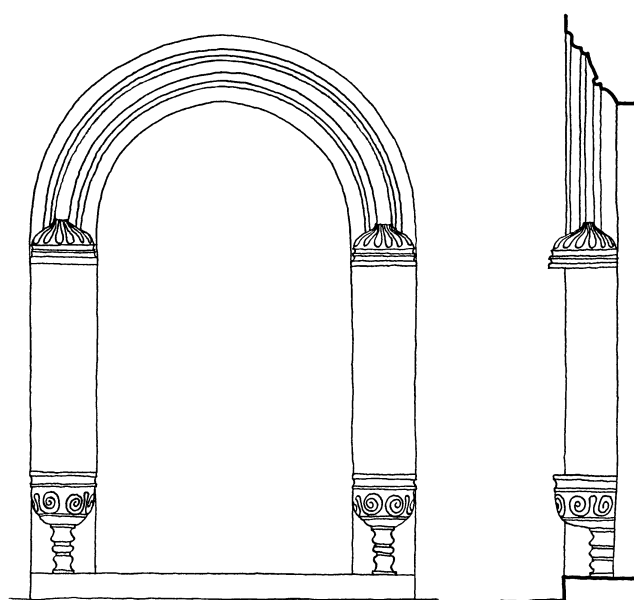

Obr. 16: Wittenberg (Sasko), portál Lutherova domu s letopočtem 1540. Konzoly sedátek s motivem suchých větví.

Obr. 17: Jindřichův Hradec, portál domu čp. 176 s letopočtem 1550.

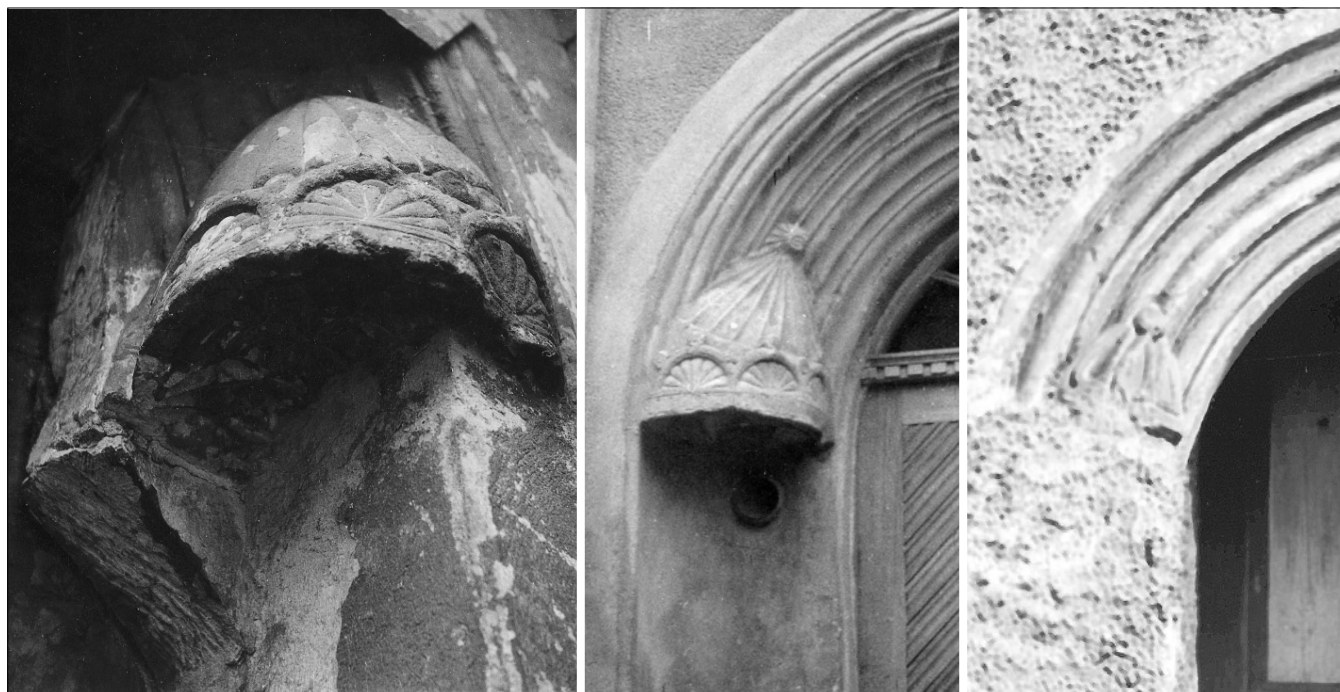
portálu je opatřen, jak tomu zpravidla bývá, nápisem označujícím majitele, Casper Schulous, a letopočtem, zde rokem 1550. Spodní části portálu jsou záměrně různé. Vzhledem k době vzniku portálu, kdy stavební zakázky hradu a městských obyvatel Jindřichova Hradce obstarávala stavební dílna ze Slavonic, je možno s přihlédnutím k osobitému

Obr. 18: Horní Slavkov, portál domu čp. 72 z doby okolo roku 1540.

způsobu a zobrazení lidských hlav na portále považovat za jeho zhotovitele člena jmenované dílny Jorga Oestereiche-ra.

Ještě jeden jihočeský sedátkový portál, tvarově ojedinělý, s reliéfy pěticípých růží v šikmém ostění, zdobí dům v Široké ulici v Českém Krumlově.

Obr. 19: Baldachýny na portálech, a - v Benešově n. Ploučnici (okres Děčín), b - v Torgavě (Sasko), c - v Horní Blatné (okres Karlovy Vary), 40. léta 16. století.

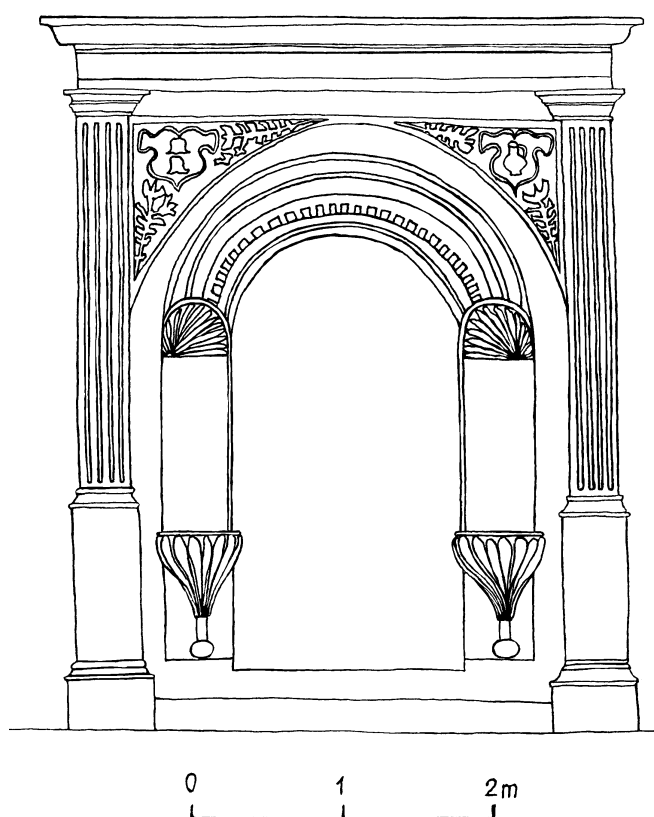
Obr. 20: Portály s mušlí v místě baldachýnu. Mušle vyplněná postavičkami, a - Pirna (Sasko) 1560, b - Wittenberg (Sasko) 1564, c - Litoměřice, dům č. 4 v Jezuitské ulici. Portál je obtáčen tvarem dvou sukovitých větví.

Mnohem hojněji než na jihu se v druhé polovině 16. století vyskytovaly v Čechách saské sedátkové portály v horním povodí Labe. Dosud jsou v Děčíně a v nedalekém zámku Býnově (Bünauburg) z r. 1605, fragment portálu byl patrný na domě č. 1 v Benešově nad Ploučnicí a čtyři portály z 60. a 70. let jsou hmotně doloženy v Litoměřicích. V Mělníce ho má dosud dům č. 11 a v nádvoří zámku v Nelaho-

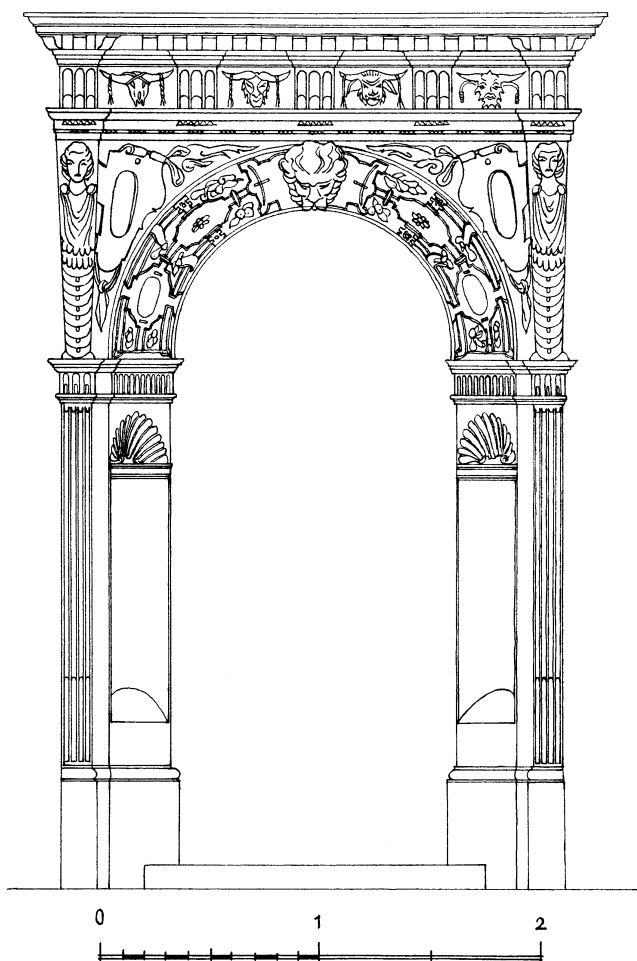
zevsi byl osazen v roce 1613. V Hradci Králové je zachycen kresbou na bývalém domě č. 150 z roku 1565. V krušnohorské oblasti je na české straně, kromě jmenovaných, sedátkový portál ze zbořeného domu v Revoluční ulici datovaný rokem 1600 v Chomutově v muzeu, v Krupce a v Horní Blatné. V Tepelské vrchovině byly portály v Toužimi (dnes v Lokti) a v Bezdružicích.¹⁹⁾

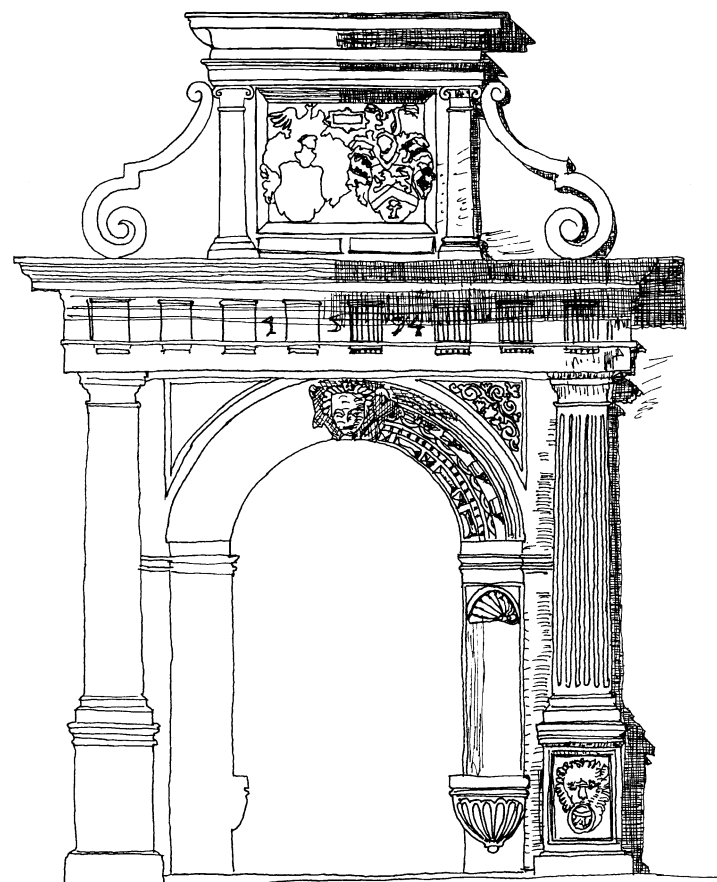
Obr. 21: Krupka (okres Teplice), portál domu čp. 24 s renesančním motivem mušle ukončující niku.

Obr. 22: Rekonstrukce portálu domu č. 11 v Mělníce z konce 16. století.

Obr. 23: Olomouc, portál domu č. 10 ve Ztracené ulici. Sedátka zrušena.

Obr. 24: Děčín, portál domu č. 14 s letopočtem 1594.

Je pro kladné vztahy Míšeňska k Lužicím, ke Slezsku s Kladskem v 15. a 16. století příznačné, že i v těchto vedlejších zemích české koruny se vyskytly sedátkové portály podle saského způsobu. Kameníci z Čech a Saska mohli ve smyslu usnesení annaberského sjezdu kameníků v roce 1518 volně pracovat v českých a saských zemích.²⁰⁾ Na záměcku v Czerne (Černé) ve Slezsku je výskyt sedátkového portálu z roku 1558 spojen opět se sklípkovým zaklenutím a se jménem mistra Hanse Lindenera.²¹⁾ Na dnešním území českého státu je v Olomouci ve Ztracené ul. č. 10 zachován bohatý sedátkový portál s figurální výzdobou. Mnohem prostší je portál v Krnově. I v Krakově se nalézá portál tohoto typu ze 17. stol. Naproti tomu nejvíce na západ pronikl renesanční saský sedátkový portál, patrně se saskými kameníky, na několik měšťanských domů do Strassburku.

Během více jak 150letého trvání typu sedátkového portálu v Sasku a okolí došlo ke slohovým proměnám a místním odlišnostem ve výtvarném pojetí různých kamenických dílen. V 16. století až po doznění manýrismu zaplavily portály města Pirnu, Torgavu, Míšeň, Drážďany a další. Často je měla hornická města jako Freiberg, Mittweida, Jáchymov. Je zřejmé, že mnohdy šlo spíše než o individuální tvorbu o kamenickou výrobu; v Pirně pracovali z pískovce, v Rochlici z porfyru. Velmi častý a základní útvar sedátkového portálu s půlkruhovou archivoltou, se zdůrazněným klenákem nebo i bez něj se dal sestavit z devíti tesaných kusů. Dodávaly se hotové portály, vzájemně podobné, někde

Obr. 25: Pirna (Sasko), dům na Kirchenplatz, severně od městského kostela, po roce 1540.

Obr. 26: Český Krumlov, portál domu v Široké ulici.
(Všechny ilustrace pocházejí z archivu autorky. Podstatně větší soubor dokumentace než je zde představen vznikl od 50. let minulého století.)

téměř shodné. Osazovaly se podle okolností hned nebo až později.²²⁾

Portál měšťanského domu v Torgavě s hustě profilovanou archivoltou, která vychází po obou stranách z kuželovitého baldachýnu s kuličkou ve vrcholu, s nikou a se sedátkem na konzole dává ucelenou představu, jak vypadaly jinde portály téhož vzhledu, ale jen z části zachované. S tímž baldachýnem ukončujícím profilovanou archivoltu je totiž vybaven zbytek portálu v Benešově n. Ploučnici a v Horní Blatné. Stejný baldachýn má portál v Jáchymově a složitější portál s nástavcem nad římsou, opatřený letopočtem 1536 v Mittweidě. Tři z litoměřických sedátkových portálů ze šedesátých let 16. století mají v horní části niky obvyklou mušle, ale v těchto případech vyplněnou leticími postavami andílků. Podobnost tohoto detailu na portálech v Pirně, Wittenberku, Drážďanech a Zhořelci (1570) je až překvapivá. Portály, a nejen sedátkové, opatřené nápisy, letopočty, domovními značkami v erbovních štítech uváděly v té době vstup nebo vjezd zvenčí do obydlí nebo do dvora. Na starších stavbách (např. v Mišni dům č. 9 na náměstí, a v Pirně dům č. 13 Schlossgasse) nahradily nové, renesanční sedátkové portály portály původní a jednodušší.

Již před polovinou 16. století se začínají portály obohacovat o prvky italské renesance. Na místo baldachýnů, z nichž vyrůstala, zapuštěna za líc průčelí gotická archivolta, objevuje se často vedle jiných řešení tvar mušle. U výpravnějších případů bývá portál zarámován do klasické skladby dvou pilastrů či sloupů s architrávem do edikule, eventuálně je vybaven nástavcem nad jeho římsou. V profilová-

ní archivolty objevují se renesanční perlovce, vejcovce, diamanťování, zubořez apod. Charakteristickým znakem saského sedátkového portálu zůstávají i v pozdní době 17. století okrouhlá sedátka ve výklenku v šikmém ostění a pod nimi ozdobné konzoly.

Roku 1540 získal dům v Pirně Niederburgsstr. č. 1 kameník Wolf Blechschmied a osadil tam později sedátkový portál se svým autoportrétem a mistrovskou značkou. Ke klasické formě portálu, o kterou se snažil, v úplnosti nedospěl: kladí pod římsou je vynecháno. Dobově oblíbených medailonů je užito podobně jako u několika dalších portálů v Pirně, Torgavě a Wittenberku v místech baldachýnů.

Nejmladším naším portálem z těch více jak pětadvaceti zde uvažovaných, je portál nalézající se na hradu Lokti. Po dvojím přenesení jeví se jako jednoduchý s půlkruhovou archivoltou v sešíkmeném ostění. Nepatrně vystupující rostlinný dekor zdobí plochy portálu. Ve vrcholu je výrazný klenák s erbem rodu Steinbachů, monogramem AS a letopočtem 1657. Antonín Steinbach byl od roku 1640 hejtman v Toužimi, kde původně portál zdobil jeho dům. Archivolta končí po obou stranách výrazným římsovým úsekem, pod nímž je mušle. Sedátka jsou podporována konzolami zdobenými řadami šupin.

Renesanční portál zámku Třemešku u Šumperka na Moravě z roku 1587 má bohaté zdobení své archivolty, pravoúhlého zarámování (edikuly) s architrávem a římsou. Mělké niky po obou stranách vchodu vyplňují postavy zobrazující šlechtice a stavebníka, Jana z Bukůvky a jeho ženy Esther. Podobně je uspořádán renesanční chrámový portál v Ostrici (Ostřitz) v Lužici z roku 1615, kde postavy dvou světců vyplňují niky pod úsekem římsy, z níž vybíhá archivolta i její pravoúhlé rámování. Takovéto portály s nikami zaplněnými sochami v pojetí italské renesance představují návrat k uvažovaným předstupňům sedátkových portálů a zároveň začátek dalšího slohového vývoje figurálního portálu.

Pro dané téma o některých výtvarných součástech saské architektury konce 15. až 17. století musela být rozšířena, víc než je většinou dosud zvykem, zkoumaná oblast. Dosah působnosti saské architektury a její dočasná přitažlivost pro některé stavebníky v krajích za východními hranicemi Saska je vysvětlitelná nejen přirozeným pronikáním přes Krušné hory a labskou vodní cestu, ale v daném období vztahy rodovými a náboženskými. Pronikání šlo často s přílivem lidí vázaných k hornictví provozovanému po způsobu saském. Usnesení sjezdu kameníků v saském Annaberku v roce 1518 za předsednictví Benedikta Rejta schválilo dosavadní volný pohyb a činnost kameníků v zemích koruny české a v Sasku a přiznalo význam hutí v Drážďanech. V šíření kamenických prací ze Saska sehrálo proto také svou roli.

POZNÁMKY

- 1) M. a O. Radová, *Knihy o sklípkových klenbách*, Praha - Jalta 1998.
- 2) M. Donath, *Spätgotische Giebel in Sachsen*, Sax-Verlag Beucha 2001, 143 stran, z čehož katalog zaujímá 22 stran 8 kapitol bohatě ilustrovaných. Mapa výskytu štítů na předsádce a na s. 81.
- 3) M. a O. Radová, cit. v pozn. 1, s. 215 (mapa sklípkových kleneb v Německu).
- 4) Je třeba upozornit, že saské štíty domů č. 6 a 22 v Táboře časově nesoehlasí se sklípkovými klenbami na tamním kostele, které pocháze-

- ji z doby brzy po r. 1500.
- 5) A. Cechner, Soutis památek uměleckých a historických v okrese Hradec Králové, Praha 1904.
 - 6) J. Kochanowska, Kulturní obraz českých měst, Praha 1996, s. 2. V Sasku se podobné obloukové štíty s kružbami nalézaly v Naumburku z roku 1528 a ve Výmaru před rokem 1547. Doplňme, že s Výmarem osobou stavitele souvisely po roce 1533 vzniklé cihelné štíty s kružbovím na bráně zámku Gifhorn, severně od Brunšviku.
 - 7) I. Koch, Stilistische Zusammenhänge zwischen den Schlössern in Mansfeld und den Schlossbauten Jörg Unkairs im Wesergebiet. In: Beiträge zur Renaissance zwischen 1520 und 1570, Marburg, Jonas-Verlag 1991, s. 1089 - 202, H. - J. Krause, Das erste Auftreten italienischer Renaissance-Motive in der Architektur Mitteldeutschlands. In: Acta Historiae Artium, Bd. 13, 1967.
 - R. Schmitt, Zum Umbau des Schlosses Stolberg/Harz im zweiten Viertel des 16. Jhs. In: Beiträge zur Renaissance zwischen 1520 und 1570, Marburg, Jonas-Verlag 1991, s. 223 - 226.
 - 8) O. Thulin, Die Lutherstadt Wittenberg und ihre reformatorische Gedenkstätten, Evang. Verlagsanstalt Berlin, 1963, s. 30 a obr. 47.
 - 9) A. Hildebrandt, Sächsische Renaissanceportale und die Bedeutung der hallischen Renaissance für Sachsen, Halle, Gebauer-Schwetschke 1914.
 - 10) V. Votoček, Litoměřice, městská památková rezervace, SPS Praha 1955.
 - 11) E. Šamánková, Litoměřice, Odeon Praha 1982.
 - 12) M. Radová-Štiková a V. Schütznerová-Havelková, Benützung der Petrologie für die Bauhistorische Analyse der Architektur, Acta Polytechnica, Práce ČVUT v Praze, 18 (I, 3) 1981, s. 105 - 112.
 - 13) P. Macek, In: Dějiny města Litoměřic, Litoměřice 1997, s. 186.
 - 14) M. a O. Radová, cit. v pozn. 1, 1998, s. 190, 229, 252, 254, 258, 269, 277, 285.
 - 15) Ze současného českého prostředí uvedme zmínky o kamenných lavičkách před domy, které mohly mít podobnou funkci jako v Sasku sedátka v portálech: Z. Winter, Kulturní obraz českých měst, Praha 1890, s. 379: „... Před měšťanskými domy bývaly také hned při samých dveřích kamenné a lávky na sedání. Takové sedání na kamenech a lávkách při zdi domovních bývalo tak oblíbeno, že vyloučení z něho byl - na př. v Lounech veliký a potupný trest...“
 „... V Praze nalezli jsme zprávy o kamenech ve všech snad ulicích, jen o rynku nemáme dokladů.“
 „... Povolení k takovým sedadlům před dům také zanechávali konšelé sobě“
 „... Pardubičtí konšelé roku 1538 v Karlově ulici pořídili před domy některé lavičky kamenné na obecní náklad...“
 Z těchto vět vyplývá, že sedátka v ulicích před domy byla zřizována a používána za úředního schválení a dohledu městské samosprávy. Aplikace na wettinské Sasko v 16. století by bylo předmětem rozsáhlejšího rozvedení.
 - 16) V antickém Římě, ale i v renesanční Itálii na náměstí a u domovních vrat stály kamenné patníky, jichž používali zvláště starší jezdcí k nasedání a sesedání s koní. Podobné sloupky dal postavit Caius Grachus podél silnic.
 - 17) Allgem. Bauzeitung 1899, Bl. 12, Das Zeitalter der Renaissance in Halle a.d. Saale
 - 18) M. a O. Radová, cit. v pozn. 1, 1998, s. 78, 190.
 - 19) Vyobrazení: A. Sedláček, Hrad, zámky a tvrze království českého, sv. 13, Praha 1905. Sdělení J. Schierla: Rozebnaný sedátkový portál z Bezdruží nachází se na nádvoří hradu Bečov.
 - 20) M. Radová-Štiková, Sjezd kameníků v Annaberku, Architektura ČSSR XXVI., 1967.
 - 21) M. a O. Radová, cit. v pozn. 1, s. 60, 298.
 - 22) E. Šamánková, cit. v pozn. 12, 1982, s. 60 uvádí kameníka Kryštofa Kramera z Pirny, o kterém se zachovala zpráva, že do Litoměřic dodal portál.

ZU EINIGEN ÄUSSERUNGEN DER SÄCHSISCHEN BAUKUNST SEIT DER SPÄTGOTIK BIS ZUR RENAISSANCE

Bei der Bearbeitung des Themas der Zellengewölbe (die im J. 1998 zur Auflage eines Buches geführt hatte, dessen deutsche Version aus dem J. 2001 unter dem Namen Das Buch von den Zellengewölben, Jaina-Verlag Prag erschien) entfiel nicht der Aufmerksamkeit der Autorin die

Erscheinung, daß bei manchen Bauten mit Zellengewölben weitere Zeichen der sächsischen spätgotischen Baukunst zum Ausdruck kommen. Im genannten Buch wurden sie respektiert, denn sie bestätigten den sächsisch-Meißner Ursprung jener Bauten. Neben den für den Bau der herzoglichen Burg Albrechtsburg in Meissen charakteristischen Steinmetzdetails, die sich daher oft mit den Zellengewölben verbreiteten (wie die Wendeltreppen, Gardinenfenster, gewundenen Profile u. a.), kamen aus Sachsen auch andere Zeichen her, deren Ursprung oder Muster sich nicht gerade an der Albrechtsburg befunden hatte. Ihre Verbreitung in Sachsen im Vergleich mit den Nachbarländern ist jedoch überraschend reich. Sie bezeugt gewissermaßen das bemerkenswerte Vermögen der Bauherren und die Bauhandwerkermenge, die ihre Ansprüche operativ erfüllt haben.

Es sind die zierlichen Backsteingiebel der Häuser, Schlösser, Rathäuser sowie der Kirchen, die sich oft in Sachsen auf den Bauten mit Zellengewölben finden lassen. Die Backsteingiebel dieser Periode wurden zum Gegenstand der Beschreibung und Wertung im jüngst erschienenen Buch von Matthias Donath (M. Donath, Spätgotische Giebel in Sachsen, Sachs-Verlag Beucha, 2001). Das Buch führt dem Leser die Giebel seit den achtziger Jahren des 15. Jahrhunderts bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts vor. Ihre Gleichläufigkeit mit anderen Begleiterscheinungen wie z. B. Zellengewölben und Gardinenbogen wird nicht im Buch verfolgt. In den zwanziger Jahren kommen in Sachsen sehr frühe Rundbogengiebel vor, die obwohl mitunter mit Maßwerkpannelierung bedeckt, schon der Renaissance angehören. Für notwendig halten wir die im Buch nicht mehr angeführte Vorliebe für die Renaissance-Rundbogengiebel und -attiken und ihre frühe Anwendung in Sachsen, der Lausitz und Schlesien zu betonen und Beispiele aus Böhmen beizufügen. Noch in den dreißiger Jahren des 16. Jahrhunderts fanden die sächsischen spätgotischen Giebel, zwar nicht zu oft, ihren Widerhall in Böhmen. Es geschah mittels der zwei im Buch angeführten Giebel auf dem Marktplatz in Tábor. Fernere, im Buch nicht mehr erwähnte Giebel dieses Ursprungs in Böhmen erhielten sich meistens nicht, sie werden aber von der Autorin im vorliegenden Beitrag gedacht.

Mit ihrem häufigen Vorkommen sind in Sachsen seit dem Ende des 15. Jahrhunderts, übergreifend in die Renaissance bis zum Manierismus, die Sitznischenportale bekannt. Auf dem Gebiet Nordwestböhmens wurden sie von mehreren Autoren überwiegend nach ihren charakteristischen Zeichen, d. h. den mit Nischen und Sitzen versehenen Gewänden auch ihren künstlerischen Ursprung betreffend erkannt. Ihre in Litoměřice (Leitmeritz) bekannte und weniger in Jáchymov und Horní Slavkov (Joachimsthal und Schlaggenwald) sichere Häufigkeit ist in der behandelten Arbeit um weitere zerstreute Beispiele und nur torsal erhaltene Portale vermehrt. Dabei fehlen nicht Überlegungen von den Transportmöglichkeiten aus den sächsischen Hütten, vom Elbewasserweg und von Reisen der Steinmetze von Sachsen nach Böhmen, in die Lausitz und Schlesien, wie sie von der Stenmetzentagung in Annaberg 1518 legalisiert wurden.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Meissen (Sachsen), Dompropstei. Innenraum im Erdgeschoß mit Zellengewölbe und Gardinenfenstern, 1497.

Abb. 2: Horní Slavkov (Schlaggenwald, Bez Sokolov - Falkenau), Pflug von Rabinsteinsches Haus Konstr.-Nr. 497, mit einem mit Gardinenbogen gegliederten Seitengiebel. Das Haus aus der Zeit gegen 1535 besitzt ein Sitznischenportal. (Foto aus dem J. 1960).

Abb. 3: Horní Slavkov, Nidermanhaus Konstr.-Nr. 52, Seitengiebel mit rundgewölbten Nischen gegliedert, erbaut 1536. Haus mit einem Sitznischenportal (Foto aus dem J. 1960).

Abb. 4: Jüterbog (Sachsen), Rathausgiebel, 1505.

Abb. 5: Trebsen (Sachsen), Schloß. Ostgiebel des Südflügels, 1516-22.

Abb. 6: Mühlberg (Sachsen), Neue Propstei, erbaut 1531.

Abb. 7: Tábor, Haus Konstr.-Nr. 22, nach 1532 (Foto V. Razím, 2002).

Abb. 8: Meissen, Haus Rote Stufen 3, Westgiebel, 1510. Ansicht und waa-gerechte Schnitte (aus dem Buch von M. Donath).

Abb. 9: Wittenberg (Sachsen), Melanchtonhaus mit Rundbogengiebel und Sitznischenportal, 1536.

Abb. 10: Litoměřice (Leitmeritz), Haus Konstr.-Nr. 27 vor der Demolierung. Aquarell von A. Czepelak († 1892).

Abb. 11: Meissen, Propstei. Gekoppelte, von Mauernischen mit Sitzen gerahmte spätgotische Portale. Das Kleinere mit dem Wappen des Bischofs Melchior von Meckau, 1497.

Abb. 12: Halle a. d. Saale (Sachsen), Portal in der Schmerstrasse mit der Jahreszahl 1520 (Reproduktion von der Allgemeinen Bauzeitung, 1899).

Abb. 13: Horní Slavkov, Kónskr.-Nr. 214, Portal aus der Zeit gegen 1520.
 Abb. 14: Wittenberg, Melanctonhaus, erbaut 1535, Portal.
 Abb. 15: Míroslav (Mislitz, Mähren, Bez. Znojmo – Znaim), Schloß, Portal mit Motiv der dünnen Äste, 30. Jahre des 16. Jahrhunderts.
 Abb. 16: Wittenberg, Lutherhaus, Portal mit der Jahreszahl 1540. Sitzkonsolen mit Motiven der dünnen Äste.
 Abb. 17: Jindřichův Hradec (Neuhaus), Haus Kónskr.-Nr. 176, Portal mit der Jahreszahl 1550.
 Abb. 18: Horní Slavkov, Kónskr.-Nr. 72, Portal gegen 1540.
 Abb. 19: Portalbaldachine: a – Benešov nad Ploučnicí (Bensen), b – Torgau (Sachsen), c – Horní Blatná (Bergstadt Platten), 40. Jahre d. 16. Jh.
 Abb. 20: Portale mit der Muschel an der Stelle des Baldachins. Muschel mit kleinen Figuren: a – Pirna (Sachsen) 1560, b – Wittenberg 1564, c – Litoměřice, Haus Nr. 4 in der Jezuitská G. Das Portal ist mit Motiv von zwei knorrigen Ästen umwickelt.
 Abb. 21: Krupka (Graupen, Bez. Teplice/Teplitz), Kónskr.-Nr. 24, Portal mit dem Renaissancemotiv einer die Nische abschließenden Muschel.
 Abb. 22: Rekonstruktion des Portals des Hauses Nr. 11 in Mělník, Ende d. 16. Jh.
 Abb. 23: Olomouc (Olmütz), Ztracená G. Nr. 10, Portal. Sitze beseitigt.
 Abb. 24: Děčín (Tetschen) Portal des Hauses Nr. 14 mit der Jahreszahl 1594.
 Abb. 25: Pirna, Haus am Kirchenplatz, nördlich von der Stadtpfarrkirche, nach 1540.
 Abb. 26: Český Krumlov (Krumau), Haus in der Breiten Gasse, Portal.
 (Alle Abbildungen vom Archiv der Autorin. Eine wesentlich größere Sammlung der Dokumentation als die vorgestellte entstand seit den 50. Jahren vorigen Jahrhunderts)

(Übersetzung J. Noll)

PERNŠTEJNSKÝ ZÁMEK V PROSTĚJOVĚ (POZNÁMKA KE STAVEBNÍMU VÝVOJI)

PAVEL BORSKÝ – DAGMAR ČERNOUŠKOVÁ

Zámek se nachází na severozápadním okraji historického jádra Prostějova v linii částečně dochovaného městského opevnění. Obdélná čtyřkřídla dispozice s delší osou ve směru východ – západ zde uzavírá Pernštýnské náměstí. Od jihu a od západu je obehnaná obezděným příkopem, který při nároží jižního vstupního křídla překračuje zděný most o jednom oblouku. Do zámku se vstupuje edikulovým portálem průjezdu ústícího do nádvoří. Nevelké, téměř čtvercové nádvoří obklopují patrová křídla s mansardovými střechami. Střechy jednotraktových křídel jsou v nárožích zvalbeny. Širší východní křídlo je odsazeno do poloviny hloubky jižního traktu, který je proto na východě završen štítem s římsami. Z půdorysu vystupuje také část severního křídla v podobě

širokého rizalitu, jehož západní nároží zpevňují nízké pylony. Ve východním koutě je při patě rizalitu klíčová střílna. Jihozápadní i jihovýchodní nároží jižního křídla podpírají nakoso postavené pilíře. Další pilíř člení západní průčelí. K severozápadnímu nároží je postavena hranolová věžice s místností v patře. V jižním vstupním křídle je podsklepen průjezd a přilehlá strážnice. Východní křídlo je podsklepeno v severní třetině, kde je suterén propojen se sklepem zasahujícím do poloviny severního křídla. Západní křídlo je podsklepeno v celém rozsahu. Všechny sklepy jsou zaklenuty a zapuštěny přibližně do stejné hloubky, avšak v přízemí jsou mezi nepodsklepenými a podsklepenými prostory značné výškové rozdíly, zejména mezi jižním a západním křídlem a mezi severní třetinou východního křídla a nepodsklepenou jižní částí. Do jižního vstupního křídla je vloženo plochostropé mezipatro, které s klenutým přízemím zaujímá výšku klenutého přízemí sousedních křídel. Mezipatro je přístupné z průjezdu pravouhle stočeným schodištěm přemostujícím vstupní halu.

Obr. 1: Prostějov, mapa stabilního katastru z roku 1833 (Moravský zemský archiv Brno).

